

ارتباط نبوت و امامت در پرتو قرآن و زیارت جامعه کبیره

امامت تداوم نبوت است و در همین راستا به جز وحی تشریعی که با پیامبر(ص) به پایان رسیده است، ائمه(ع) خصوصیات نبی برای انتقال معصومانه دین را دارند.

امامت تداوم نبوت است و در همین راستا به جز وحی تشریعی که با پیامبر(ص) به پایان رسیده است، ائمه(ع) خصوصیات نبی برای انتقال معصومانه دین را دارند.

حجت‌الاسلام و المسلمین محمدرضا مصطفی‌پور، مدیر گروه کلام پژوهشگاه علوم و حیانی معراج، در گفت‌وگو با خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا) در پاسخ به این پرسش که ارتباط نبوت و ائمه(ع) با توجه به زیارت جامعه کبیره چگونه است؟ گفت: اگر بخواهیم بحث را عمیق و ریشه‌ای بررسی کنیم، باید بگوییم که ما معتقدیم که امامت تداوم نبوت است، مگر در برخی از موارد خاص؛ بنابراین همان‌طور که پیامبر(ص) باید مبعوث شود، انتخاب شود و عصمت یکی از شرایط این مقام برای هدایت است، در ادامه کار پیامبر(ص)، رسالت امامت هدایت است و شرط اینکه ایشان امامت خطانپذیری را دارا باشند، باید از عصمت برخوردار باشند. در این رابطه است که می‌گویید پیامبر دارای شئون مختلفی است، پیامبر شأن نبوت، رسالت، امامت و ولایت دارد. شأن رسالت و نبوت ویژه پیامبر بوده و با خاتمیت ایشان پایان می‌یابد. دیگر شئون پیامبر که امامت و ولایت است که ولایت به حیث ارتباطی با خداوند مربوط می‌شود و امامت به شأن اجرایی و اداره امور مردم، به لحاظ معنوی و دنیوی مربوط می‌شود و طبیعتاً بعد از پیامبر اکرم(ص) امامان هستند که دارای شأن ولایت و امامت خواهند بود.

مصطفی‌پور تصریح کرد: امامان رابط انسان و خدا هستند و کارشان دستگیری مردم و به اصطلاح، هدف‌شان ایصال مردم به مطلوب است؛ یعنی رساندن مردم به هدف است و نه فقط راهنمایی. از این جهت امامان علاوه بر اینکه مرجعیت علمی مردم را داشته باشند و حرف‌های اسلام را صریحاً برای مردم بیان بکنند، باید مسئولیت اجرایی دین را هم داشته باشند و از دین باید حمایت و حفاظت بکنند و مانع از تحریف دین شوند و دین را به تعبیر برخی، معصومانه؛ یعنی بر اساس عصمت در اختیار مردم قرار دهند و چون شأن امام چنین است، طبیعتاً تمام ویژگی‌های پیامبر(ص) در امامان(ع) از جمله علم و عصمت وجود دارد.

چرا به سراغ اهل بیت(ع) می‌رویم؟

نویسنده کتاب «ولایت در قرآن» ادامه داد: به همین جهت ما در زیارت جامعه وقتی ایشان را ملاقات می‌کنیم، در مرحله اول ایشان را به عنوان اهل بیت نبوت می‌شناسیم و می‌گوییم، «السَّلَامُ عَلَیْكُمْ يَا أَهْلَ بَيْتِ النَّبُوَّةِ»، در این جا «بیت» خانه سنگی و دیوار خشتی و گلی و امثال این‌ها نیست و مقصود از این بیت، آن بیت واقعی و حقیقی است؛ یعنی آن بیتی که واقعا در آن انسان می‌تواند به آسمان‌ها عروج یافته و از آن‌جا با خبر شده و برای مردم خبر بیاورد. چنانچه در قرآن و در آیه «وَقُرْنِ فِي بُيُوتِكُمْ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا» و در خانه‌های‌تان قرار گیرید و مانند روزگار جاهلیت قدیم زینت‌های خود را آشکار مکنید و نماز برپا دارید و زکات بدهید و خدا و فرستاده‌اش را فرمان برید خدا فقط می‌خواهد آلودگی را از شما خاندان [پیامبر] بزداید و شما را پاک و پاکیزه گرداند» (احزاب، ۳۳) از اهل بیت نام برده می‌شود و آنها را به عنوان معصوم و پاک معرفی می‌کند که حداقل در حدیث «کسا» غیر از خود پیامبر(ص) حضرت امیر(ع)، حضرت زهرا(س) و امام حسن و امام حسین(ع) را شامل می‌شد و بعد هم طبیعتاً دیگر فرزندان امام حسین(ع) که امامان بعدی هستند مشمول این آیه می‌شوند.

مصطفی‌پور ادامه داد: به هر حال این مسئله وجود دارد که ایشان از آنجا که به بیت خدا ارتباط دارند، از یک شرافتی برخوردار هستند که ما از آنها به عنوان انسان‌های برجسته‌ای که توجه به ایشان منشأ خیر، برکت و رحمت برای انسان است، به آنها مراجعه می‌کنیم؛ بنابراین در نکته اول به ایشان اهل بیت نبوت گفته می‌شود که در اینجا مقصود کسانی هستند که بالاخره رابطه معنوی بین مردم و خداوند را مانند پیامبر داشته‌اند. در اینجا خانه یا بیت متعلق به مقام پیامبر(ص) است و نه شخص پیامبر(ص). می‌دانیم که مطابق نظر بزرگان، پیامبر حقیقتی دارد که محمد بن عبدالله را شامل می‌شود و یک شأن حقوقی دارد که نبی، رسول، امام و ولی را در بر می‌گیرد و از این رو، اهل بیت نبوت؛ یعنی کسانی که به شأن حقوقی ارتباط دارند، نه نبی به عنوان شخص حقیقی.

اهل بیت؛ مَوْضِعُ الرِّسَالَةِ

مصطفی‌پور با بیان اینکه اهل بیت(ع) از جهت ارتباط با مقام نبوت، یک سری خصوصیات دارند، گفت: ویژگی اول این‌ها آن است که موضع رسالت هستند؛ یعنی در آنجا رسالت الهی تحقق یافته و انتشار می‌یابد، منتهی رسالتی که در اینجا مطرح می‌شود؛ یعنی همان رسالت پیام‌رسانی است؛ یعنی کار ائمه این است که پیام خدا و رسول را به مردم می‌رسانند؛ لذا جایگاه ایشان، جایگاه پیام‌رسانی به مردم است که مردم را با تعالیم نبوی آشنا می‌کنند.

کیفیت وحی به ائمه

نویسنده کتاب «دین‌شناسی» ادامه داد: مطلب بعدی آن است که گفته می‌شود ایشان «مُحْتَلَفَ الْمَلَائِكَةِ» هستند، طبیعتاً چون ایشان از مقام عصمت برخوردار هستند، لازمه عصمت، ارتباط ایشان با فرشتگان و فرشتگان با آنهاست و این یعنی بیت نبوت

محل آمد و شد فرشتگان است، این فرشتگان می‌آیند و با اهل بیت پیامبر(ص) سخن می‌گویند، منتهی سخن‌شان از نوع وحی تشریعی نیست. برخی ممکن است این اشتباه را بکنند و فکر کنند فرشتگانی که با ائمه هدی(ع) مرتبط هستند برای ایشان وحی تشریعی می‌آورند، این طور نیست، و برای ایشان تعالیمی آورده می‌شود که از این طریق، تعالیم حق را سالم و بدون تحریف و بدون خطا در اختیار ائمه معصومین(ع) قرار می‌دهند، چنان‌چه خود فرشتگان با پیامبر ارتباط داشتند و حقایق را در اختیار پیامبر(ص) قرار می‌دادند.

وی افزود: سومین مسئله که در زیارت جامعه از ویژگی‌های ائمه(ع) مطرح شده است، «مَهَيْطُ الْوَحْيِ» است که مراد جایی است که وحی به هیبوط می‌آید؛ یعنی جایی که وحی نازل و نزدیک می‌شود، منتهی باید توجه داشته باشیم وحیی که در اختیار ائمه معصومین(ع) قرار می‌گیرد، طبیعتاً از نوع وحی تشریعی نیست؛ چرا؟ چون با رسالت و خاتمیت پیامبر اکرم(ص) آن وحی منقطع شده است و در زیارت‌نامه‌ها هم داریم که با فوت پیامبر نزول وحی، به معنای وحی تشریعی تمام شده است. اما وحی به معنای عام داریم که مثل آن در قرآن آیه «وَجَعَلْنَاهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَاثُورًا لَنَا عَابِدِينَ» و آنان را پیشوایانی قرار دادیم که به فرمان ما هدایت می‌کردند و به ایشان انجام دادن کارهای نیک و برپاداشتن نماز و دادن زکات را وحی کردیم و آنان پرستنده ما بودند» (انبیا، ۷۳) است؛ یعنی ایشان را امامانی قرار دادیم که یکی از کارهای ما این است که به ایشان وحی می‌کنیم، این وحی را وحی توفیقی می‌گویند که هم ایشان کار درست انجام بدهند و هم ادراک معصومانه داشته باشند و هم پیام را معصومانه به مردم انتقال دهند. چنانچه قرآن این بحث را دارد و برای مثال به مادر موسی و خیلی از موجودات دیگر وحی کرد و آن‌ها از این وحی در راستای کمال خودشان استفاده می‌کنند یا برای مثال در شب قدر می‌بینیم که صحبت از همین است؛ بنابراین جبرئیل یا فرشتگان دیگر بر اهل بیت(ع) فرود می‌آیند و حقایق را در اختیار ایشان قرار می‌دهند تا ایشان این پیام‌ها را معصومانه در اختیار مردم قرار دهند.

رحمت ائمه

نویسنده کتاب «ولایت در قرآن» تصریح کرد: در فراز چهارم این دعا می‌خوانیم که «وَمَعْدِنَ الرَّحْمَةِ»، همان‌طور که پیامبر اسلام(ص) رحمة للعالمین بوده است؛ لذا همان‌طور که قرآن می‌گوید رحمت پیامبر نسبت به همه مردم بوده است. از این که مردم هدایت نمی‌شدند هم پیامبر خود را به رنج می‌انداخت و قرآن می‌گوید این کار را نکن، مردم قابلیت می‌خواهند و اگر چنین قابلیتی داشته باشند، طبیعتاً در مسیر هدایت قرار می‌گیرند و شما هم رحمت شامل آنها می‌شود و برخی خود را در مسیر استفاده از رحمت خدا قرار نمی‌دهند. طبیعتاً همان‌طور که پیامبر معدن رحمت بوده است، ائمه هم معدن رحمت هستند. این رحمت به اینجا بر می‌گردد که آنها مقام ولایت دارند و انسانی که ولی است، مقتضای ولایتش دلسوزی برای هدایت مردم و دستگیری آنها برای نجات است و طبیعتاً می‌کوشند تا آنها از سقوط در آتش جهنم و گناه نجات پیدا بکنند. در قرآن هم می‌فرماید: «وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ» و مردان و زنان با ایمان دوستان یکدیگرند که به کارهای پسندیده وا می‌دارند و از کارهای ناپسند باز می‌دارند و نماز را بر پا می‌کنند و زکات می‌دهند و از خدا و پیامبرش فرمان می‌برند آنانند که خدا به زودی مشمول رحمت‌شان قرار خواهد داد که خدا توانا و حکیم است» (توبه، ۷۱) اگر کسی ایمان داشته باشد، ولایت داشته باشد نماز و زکات را اقامه کرده و خدا و رسول را اطاعت کند، معدن رحمت خداوند می‌شود و طبیعی است که خود پیامبران و ائمه معدن رحمت خدا هستند و این رحمت است که آنها را وادار به تعلیم و ارشاد مردم می‌کند و هم این‌که در مقام اجرا، به اجرای قانون الهی بپردازند.

علم امامان(ع)

وی با بیان اینکه در ادامه این دعا ائمه به «حُزْنَ الْعِلْمِ» تعبیر شده‌اند، گفت: همان‌طور که پیامبر(ص) از علوم الهی بهره‌مند بودند و خدا معلم پیامبر(ص) بوده، امامان نیز چنین خصوصیتی دارند؛ لذا می‌فرماید «...وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ...» و آنچه را نمی‌دانستی به تو آموخت» (نسا، ۱۱۳) خدا هم معلم انسان و هم معلم پیامبر(ص) است از این رو ائمه(ع) نیز تحت تعلیم خداوند قرار دارند و خدا علوم و معارف را در اختیار ایشان قرار می‌دهد و آنها به عنوان خزانه‌داران علم، این علوم را در بین مردم منتشر کرده و مردم را با حقائق الهی آشنا می‌کنند، مخصوصاً در بعد انسان‌شناسی و حرکت انسان در مسیر کمال و چگونگی راه یافتن انسان به لقاء الهی و سعادت در دنیا و آخرت.

صبر امامان(ع)

نویسنده کتاب «فطرت در قرآن» در ادامه افزود: در ادامه این دعا می‌خوانیم که می‌گوید «مُنْتَهَى الْحِلْمِ» یعنی ایشان نهایت حلم و بردباری را هم داشتند؛ زیرا انسان عالم، بردبار خواهد بود و تاریخ نشان می‌دهد که ایشان در برخوردهای نابه‌هنگار مردم و دولت‌ها سعی می‌کردند بردباری خود را حفظ کرده و سعه صدر داشته باشند و در کمال حلم و بردباری با مردم برخورد بکنند بدون اینکه خشم و غضبی بر آنها عارض شود. یکی از ویژگی‌های پیامبر هم همین مسئله بوده است که در واقع در این آیه «فِيمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لَيْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْقَضُوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ» پس به [برکت] رحمت الهی با آنان نرمخو [و پرمهر] شدی و اگر تندخو و سختدل بودی قطعا از پیرامون تو پراکنده می‌شدند پس از آنان درگذر و برایشان آمرزش بخواه و در کار[ها] با آنان مشورت کن و چون تصمیم گرفتی بر خدا توکل کن زیرا خداوند توکل‌کنندگان را دوست می‌دارد» (آل عمران، ۱۵۹) به آن اشاره شده است.

کرم معصومین(ع)

مصطفی‌پور تصریح کرد: در ادامه این دعا داریم که «أَصُولَ الْكَرَمِ» که این یعنی ایشان ریشه‌های کرامت هستند؛ یعنی یکی از

ویژگی‌های ائمه این است که کرامت نه تنها به معنای بخشندگی داشتند بلکه یکی از معنای آن بخشندگی است. پیامبر بخشنده بوده و ائمه نیز چنین بودند و آیه «وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حَيْثُ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا: و به [پاس] دوستی [خدا] بینوا و یتیم و اسیر را خوراک می‌دادند» (انسان، ۸) به این مسئله می‌پردازد.

ائمه پیشوایان امت‌ها و راه‌های ایمان

نویسنده کتاب «صفات خدا در نهج البلاغه» با بیان اینکه در ادامه این دعا می‌خوانیم که «قَادَةَ الْأُمَمِ» یعنی امامان(ع) پیشوایان امت‌ها هستند و خودشان اصول و ارزش‌های دینی را عمل می‌کنند و مردم هم باید دنبال رو آنها باشند، چنانچه پیامبر این طور بود. در قرآن نیز پیامبر و به تبع ایشان ائمه پیشوای مردم بیان شده‌اند، اما شرطش آن است که ایمان داشته باشند.

مصطفی‌پور افزود: در جمله بعدی می‌فرماید «أَوْلِيَاءَ الْيَتِيمِ» یکی از ویژگی‌های ایشان این است که ولی نعمت مردم هستند؛ یعنی در واقع نعمت‌های مادی و معنوی خدا به وساطت ایشان به مردم می‌رسند، چنانچه در روایت داریم که اگر وجود حجت الهی نباشد زمین اهل خود را می‌بلعد. از نظر مادی و معنوی روشن است که ایشان ولی نعمت هستند.

نویسنده کتاب «فطرت در قرآن» تصریح کرد: در ادامه می‌فرماید: «وَعَتَا صِرَ الْأَبْرَارَ وَ دَعَائِمَ الْأَحْيَارِ» این‌ها عنصرهای نیکوکاری و ستون‌های خیر، برکت و رحمت هستند و به دنبال آن می‌گوید «وَسَاسَةَ الْعِيَادِ وَ أَرْكَانَ الْبِلَادِ» که یعنی رهبران سیاسی بندگان، و پایه‌های کشورها، چنانچه پیامبر این طور بوده است و روایتی در اصول کافی داریم که می‌فرماید خداوند پیامبر را در همه جهات پرورش داده و به دنبال آن مقام سیاستمداری را برای اداره امور مردم به آنها واگذار کرده است و ما معتقدیم اخلاق مقدم بر سیاست است این روایت همین مسئله را برای ما بیان می‌کند از این رو ائمه سیاستمداران واقعی جامعه هستند و اداره امور اجتماعی مردم در اختیار این انسان‌های پاک است تا بتوانند مردم را به درستی و در جهت تأمین مصالح و منافع واقعی آنها هدایت بکنند.

مصطفی‌پور در پایان گفت: در ادامه زیارت صحبت از «أَبْوَابَ الْإِيمَانِ» می‌شود؛ یعنی برای رسیدن به ایمان باید به ایشان متوسل شد چنانچه پیامبر فرمود من شهر علم و علی(ع) باب این شهر است و برای رسیدن به ایمان باید به این بزرگواران توجه کنیم. و در ادامه می‌گوید «وَأَمْتَاءَ الرَّحْمَنِ» به معنای امینان خدای رحمان که جالب است در قرآن می‌خوانیم: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ: خدا به شما فرمان می‌دهد که سپرده‌ها را به صاحبان آنها رد کنید و چون میان مردم داوری می‌کنید به عدالت داوری کنید در حقیقت نیکو چیزی است که خدا شما را به آن پند می‌دهد خدا شنوای بی‌ناست...» (نساء، ۵۸) که روایات فراوان آمده است که مراد از امانت، هدایتی است که در اختیار امامان باید قرار بگیرد و هر کسی را ما نمی‌توانیم به عنوان امام انتخاب کنیم و این بزرگواران هم از سوی خدا امین هستند و هم از سوی مردم امانت‌دارند و حق و قسط را اقامه می‌کنند و مسائل دیگر را پیش می‌برند.

گفت‌وگو: میثم قهوه‌چیان